

ARÜZİ

(bk. NİZÂMÎ-i ARÜZİ).

ARVÂSÎ, Abdülhakim

(bk. ABDÜLHAKİM ARVÂSÎ).

ARZ

(bk. ARAZİ).

ARZ

(bk. YER).

ARZ

Belli zamanlarda askerin teftişi, resmigeçit sırasında genel yoklama anlamında bir terim.

(bk. İSTİ'RÂZ).

ARZ

(العرض)

Genel olarak hadislerin karşılaştırılması ve hocanın onayına sunulması anlamında bir terim.

Sözlükte "ortaya koymak, göstermek, sunmak, bir şeyi gözden geçirip duruma bakmak, teklif etmek" gibi mânalara gelir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın göklere, yere, dağlara ve insana "emanet"i taşımayı teklif etmesine (bk. el-Ahzâb 33/72) ve isimlerini sormak üzere varlıklarını meleklerle göstermesine (bk. el-Bakara 2/31) arz denilmiştir. Bir arz, diğeri emir tarzında olmak üzere iki türlü teklif vardır. Arz şeklindeki teklifin kabul edilmesi mecburi değildir. Nitekim gökler, yer ve dağlar emaneti taşımayı kabul etmemişlerdir (bk. el-Ahzâb

33/72). Emir şeklindeki teklifin kabulü ise mecburidir. Allah'ın, kullarının işledikleri amelleri âhirette önlerine sermesine, kulların Allah'ın huzuruna çıkarılmasına da arz denilmiştir (bk. Hüd 11/18; el-Kehf 18/48; el-Hâkka 69/18).

Cehennemde azapla karşılaşma Kur'an-ı Kerim'de arz kelimesiyle ifade edildiği gibi (bk. el-Mü'min 40/46; el-Ahkâf 46/20), Kur'an'da geçen "kolay bir hesap" (حساباً يسيراً) ifadesi de (bk. el-İnşikâk 84/8) hadislerde, "kulun yaptıklarının âhirette kendisine gösterilip bildirilmesi" mânasına aynı kelime ile açıklanmıştır (bk. Buhârî, "İlim", 35; "Tefsîr", 84/1).

Mahşerdeki en önemli yerlerden biri, sorgulama ve hesaba çekme mahalli olan "mevkîfü'l-arz"dır.

Hadis ilminde arz değişik mânalarda kullanılmıştır. 1. Talebenin, hocasının huzurunda onun rivayet ettiği hadisleri okuması. "Arzu's-semâ" ve "arzu'l-kirâat" da denilen bu usulle talebe okuduğu hadisleri hocadan alıp öğrenmiş olur. Bazı âlimler hadis öğrenme (tahammülül'-hadîs) yollarından biri olan kıraate arz adını verirler. 2. Talebenin herhangi bir yerden elde ettiği veya hocasına ait hadis kitabından istinsah ettiği kendi nüshasını ona vermesi, hocanın da bu kitabı inceledikten sonra talebesine iade etmesi. Bu usul, tahammülül'-hadîs yollarından biri olup daha çok "arzu'l-münâvele" diye bilinir. Bu çeşit arz, hadis öğreniminde, bazı âlimlerce semâ* değerinde kabul edilmekle beraber birçoklarında semâ ve kıraatin altında sayılmıştır. 3. Talebenin öğrenip yazdığı hadisleri, onları kendisine rivayet eden hocasının (şeyh) veya başka bir güvenilir râvinin hadisleriyle karşılaştırması. Mukabele ve muâraza terimleriyle de

ifade edilen bu husus, öğrenilen hadisi rivayet edebilmek için zaruri görülmüştür. Mukabele edilmeyen eserlerden hadis rivayet edenleri Hâkim en-Nisâbü'rî tenkit etmiştir. Ancak mukabele edilmemesi kitaplardan hadis rivayeti de bazı şartlarla câiz görülmüştür. Arz işi hocanın veya hocanın hocasının asıyla yapılabileceği gibi (bk. ASIL), bunlarla karşılaştırılmış tâli bir eserle de (fer') yapılabilir. Rivayet eden hoca ile talebenin, talebe ile bir başkasının beraberce, biri okuyup diğeri takip ederek karşılaştırma yapması mümkündür. Karşılaştırma yapılırken daha önce hadislerin sonuna konan küçük dairelerin içine nokta koyma, arzın yapıldığına işaret olarak kullanılan bir usuldü. Karşılaştırmanın yapıldığını sadece kitabın sonunda belirtmekle de yetinildiği olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İlim", 35, "Tefsîr", 84/1; Sehâvî, *Fethu'l-muğîş*, Kahire 1388/1968, II, 25, 102, 166; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, II, 12, 92-94; Ali el-Kârî, *Muštalahâtü ehli'l-eşer*, İstanbul 1327, s. 264; Talât Kocayigit, *Hadîs İstihlâkı*, Ankara 1980, s. 38 vd.

ABDULLAH AYDINLI

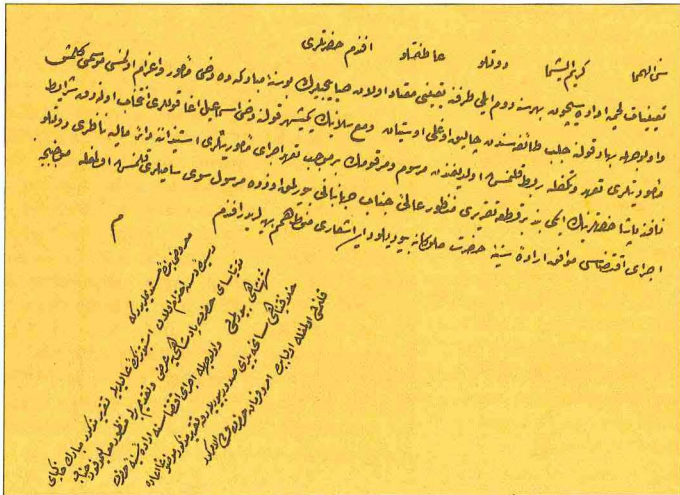
ARZ

(العرض)

Osmanlılar'da genellikle devlet işleriyle ilgili bir mesele hakkında padişaha sözlü veya yazılı olarak bilgi sunma.

Padişaha arzda bulunabilecek olanların belirtildiği *Fâtih Kanunnâmesi*'ne göre, sözlü olarak bizzat arzda bulunma hakkı devlet ve sarayın en yüksek kademelerindekilere tanınmıştı. Bunlar başta sadrazam olmak üzere kazaskerler, defterdarlar ile Enderun'dan kapı ağası, has odabaşı, hazinedarbaşı, kilercibaşı ve saray ağası idi. Beylerbeyiler, ümerâ ve kadılar ise padişaha ancak yazılı olarak arzda bulunabilirlerdi.

Fâtih devrinden itibaren padişahların bizzat Dîvân-ı Hümâyün müzakerelerine katılmaması, bu toplantılarda görüşülen meselelerle alınan kararların padişaha bildirilmesi ve tasdiki zarureti doğurdu. Bu sebeple divan üyeleri haftanın belli günlerindeki toplantılardan sonra padişahın huzuruna çıkmaya başladılar. "Arza girme" denilen bu olay, Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusunda Bâbüssaâde'nin karşısında, ilk inşası Fâtih devrinde yapılan Arz Odası'nda cereyan ederdi. *Fâtih Kanunnâmesi*'ne göre hafta-

Arz tezkirelerinin imza ve tarih bulunmayan ilk şekli (BA, HH, nr. 29673)